Jip Louwe Kooijmans

Biologie, historie en de eerste landelijke parkietentelling

De Halsbandparkiet in de kijker

De Halsbandparkiet komt sinds begin jaren zestig van de twintigste eeuw voor in Nederland. Aanvankelijk was de hoeveelheid parkieten gering, maar in de jaren negentig groeide het aantal explosief. Wij weten in Amsterdam al een tijdje dat de halsbandparkietenpopulatie in Nederland veel groter is dan de officiële cijfers. In oktober 2002 werden op een slaapplaats in het Oosterpark 1140 Halsbandparkieten geteld, terwijl de landelijke populatie in 2001 werd geschat op 'slechts' 1000 exemplaren. Halsbandparkieten leven niet alleen in de hoofdstad. Ook in Den Haag, Rotterdam en een aantal andere steden zijn populaties. Daarom riep SOVON 2004 uit tot jaar van de Halsbandparkiet, met als apotheose een landelijke simultaantelling, die plaatsvond op 12 november 2004 onder grote belangstelling van lokale en landelijke media.

KWETSENDE FRUITETER

De Halsbandparkiet behoort tot de orde Psittaciformes (papegaaiachtigen), de familie Psittacidae (parkieten en lori's) en het geslacht *Psittacula* (edelparkieten).
Er bestaan vier ondersoorten die voornamelijk van elkaar verschillen in lengte van de snavel en het lichaam. In Europa zijn de meeste vogels een mengvorm van de ondersoorten *borealis* en *manillensis*, beide afkomstig van het Indiaas subcontinent. In Groot-Brittannië zijn de meeste van de ondersoort *borealis*. In Frankrijk komen ook Halsbandparkieten voor van de nominaatvorm *krameri*, die in het wild voorkomt van Senegal tot Zuid Sudan.
De Halsbandparkiet is oorspronkelijk afkomstig uit het laaglandregenwoud en de droge savannes van Zuid-Azië op het Indo-Pakistaans schiereiland en uit noordelijk tropisch Afrika ten zuiden van de Sahara. De soort vermijdt bergen, woestijnen, wetlands en dichte bossen. In West-Europa vertoont de soort, net als in het natuurlijke areaal, een voorkeur voor open gebieden zoals parken en tuinen. Het voedsel bestaat vooral uit zaden, granen, bloemen, knoppen, vruchten en nectar, maar eigenlijk is de Halsbandparkiet een omnivoor. De soort heeft de neiging om uit halfrijp fruit slechts één à drie beten te nemen en dan naar de volgende vrucht te gaan.
In zijn natuurlijke areaal wordt de Halsbandparkiet dan ook beschouwd als pestsoort. Dit verspillend foerageren wordt in het Nederlands 'kwetsen' genoemd.
Zolang er voldoende voedsel is, vormen koude winters geen probleem. In Europa echter, is de Halsbandparkiet daarom afhankelijk van bijvoedering, wat in Amsterdam op grote schaal gebeurt. Zo voerde Klaziena Tigchelaar vijfentwintig jaar lang dagelijks de Halsbandparkieten in het Vondelpark met gebrande pinda's en mandarijnensap. Deze liefhebberij kostte haar soms wel 154 gulden per maand.

HOLENBROEDER

Zoals bijna alle parkieten is de Halsbandparkiet een holenbroeder. Meestal worden oude spechtennesten gebruikt, maar in zacht hout kunnen ze ook zelf een nesthol maken. In India zijn tevens nesten in muren vastgesteld. In Europa wordt wel geklaagd over nestplaatsconcurrentie met inheemse vogelsoorten, maar over de ecologische impact van deze exoot bestaan geen harde gegevens. In Brussel zal hier de komende jaren gericht onderzoek naar worden gedaan.

Mannetje Halsbandparkiet. FOTO: JIP LOUWE KOOIJMANS

De Halsbandparkiet is monogaam en vormt waarschijnlijk een paar voor het leven. De vogel begint pas in het derde levensjaar met broeden. Mede daardoor groeit de populatie in nieuwe gebieden in het begin traag. Bovendien is het broedsucces in Europa laag, waarschijnlijk minder dan één vliegvlug jong per paar. Dit cijfer is veel lager dan in het oorspronkelijke leefgebied.
Het vrouwtje broedt 22 - 24 dagen op twee tot zes eieren, terwijl het mannetje buiten het hol de wacht houdt. Na zes weken verlaten de jongen het nest. De ouders voorzien de jonge dieren nog twee weken van voedsel.
De vogels nestelen solitair of in los kolonieverband. Territoriaal gedrag is beperkt tot de directe omgeving van de nestholte, maar broedvogels assisteren elkaar soms bij het verjagen van predatoren.
De Halsbandparkiet is een standvogel, maar in Afrika komt op beperkte schaal deeltrek voor. Met name buiten het broedseizoen verzamelen Halsbandparkieten zich op gemeenschappelijke slaapplaatsen. In het voorjaar worden de slaapplaatsen waarschijnlijk alleen gebruikt door vogels die niet deelnemen aan het broedproces.

BROEDGEVAL IN VONDELPARK

De Halsbandparkiet is een populaire kooivogel. Door ontsnapping en bewuste introductie zijn in de twintigste eeuw over de hele wereld populaties ontstaan. Inmiddels komt de Halsbandparkiet voor in vijfendertig landen op alle continenten, met uitzondering van Zuid-Amerika en Antarctica. Sinds het eind van de jaren zestig worden in Europa vrij vliegende Halsbandparkieten waargenomen. In Europa bevinden de grootste populaties buiten Nederland zich in Zuidwest-Engeland (7800 vogels), Brussel (5000 vogels) en Heidelberg, Duitsland (1600 vogels). Kleinere populaties leven onder meer in Bonn, Keulen, Lissabon en Napels. In Brussel werden in 1974 15 á 50 parkieten losgelaten in het Melipark. In 1984 telde men 250 vogels, in 1988 waren het er al 500 en recent schat men de populatie op 5000 individuen. De slaapplaats van de Brusselse parkieten bevindt zich sinds 1992 op het terrein van het hoofdkwartier van de NAVO.
Het ontstaan van de Nederlandse populatie is matig gedocumenteerd. Het eerste officiële broedgeval heeft plaats gevonden in 1968 in het park Ockenburgh bij Den Haag. Het eerste gedocumenteerde broedgeval in Amsterdam werd geconstateerd in 1977 door Wouter van der Weyden in het Vondelpark. Hij maakte er een geromantiseerd verhaal van over een oervader en moeder die in 1976 de vrijheid kregen en de basis vormen van de huidige populatie. In de Amsterdamse vogelhistorie meldt Ruud Vlek echter een broedgeval in het Vondelpark in 1963! Dit broedgeval is hogelijk ongedocumenteerd en staat zonder bronopgave in het boek 'Ode aan het Vondelpark'.
Maar er zijn meer Amsterdamse waarnemingen van voor 1976. Zoals een recente aan het licht gekomen, betrouwbare waarneming van drie Halsbandparkieten in het Beatrixpark "in een winter voor 1971".
Het reconstrueren van eerste meldingen van de Halsbandparkiet in de regio is, volgens de Amsterdamse vogel archivaris Ruud Vlek, een intensief klusje. Het is nog door niemand ondernomen.

SLAAPPLAATSEN

De Halsbandparkiet is ontegenzeggelijk een opvallende verschijning. Om een werkelijke indruk te krijgen van hun aantal zijn de slaapplaatsen zeer geschikt. Vanaf ongeveer dertig minuten voor zonsondergang tot vijftien minuten erna verzamelen de Halsbandparkieten zich op de slaapplaats. Deze zijn vrij eenvoudig te lokaliseren, doordat de vogels luid roepend in een rechte lijn aanvliegen.
Niet alle plekken waar Halsbandparkieten zich rond zonsondergang ophouden, worden gebruikt als slaapplaats. Vaak zijn er voorverzamelplaatsen vanwaar de vogels in groepjes naar de echte slaapplaats vliegen. In de weken voor de telling werd onderzocht waar de Amsterdamse slaapplaatsen zich bevonden. Dat bleek niet mee te vallen. In Brussel en Den Haag slapen de vogels al jaren op exact dezelfde plaats. In Amsterdam blijken de parkieten minder honkvast. De aantallen per slaapplaats wisselden van dag tot dag. Tot op de dag van de telling was het niet duidelijk of alle plekken wel bekend waren.

LANDELIJKE TELLING

De landelijke simultaantelling van halsbandparkietenslaapplaatsen zou eindelijk duidelijkheid verschaffen over de huidige populatiegrootte in Nederland. Op hetzelfde moment werden op de belangrijkste slaapplaatsen in Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Leiden en Rotterdam alle Halsbandparkieten geteld. Eigenlijk was de timing wat ongelukkig, omdat de bomen nog goeddeels in het blad zaten. Daardoor waren de vogels niet meer te tellen wanneer ze eenmaal in de bomen waren geland. Bovendien begon het in de loop van de avond te regenen. De landelijke resultaten staan in tabel 1.
Het is opvallend dat de ervaringen bij de

Onder: vrouwtje van de Halsbandparkiet
FOTO'S: JIP LOUWE KOOIJMANS

Boven: een avondvlucht van Halsbandparkieten, bij de slaapplaats in het Amsterdamse Oosterpark.

verschillende slaapplaatsen in Amsterdam zeer uiteenliepen.
In Amstelveen waren de parkieten reeds op de slaapplaats aanwezig toen de tellers om 16.00 uur arriveerden. Zij schatten het aantal aanwezige exemplaren op twintig en telde vervolgens nog 183 invliegende vogels.
Op de slaapplaats aan de Buiksloterweg sliepen de groene rakkers onverwacht in andere bomen dan de dagen ervoor, waardoor ze veel lastiger en dus minder precies te tellen waren. Uitgerekend deze plek was een van de locaties waar de voorafgaande dagen voortellingen waren verricht, omdat hier grote aantallen verwacht werden en de situatie niet zo overzichtelijk is. Op de dag na de landelijke telling kwamen hier 410 Halsbandparkieten slapen. Dit aantal komt overeen met het aantal tijdens de landelijke telling en de steekproeftellingen in het weekend ervoor.
In het Oosterpark, waar in de voorafgaande jaren groepen werden geteld die groter waren dan de geschatte landelijke populatie, waren slechts enkele parkieten aanwezig. Al ver voor zonsondergang verlieten de parkieten het park. Dit was op zich geen verrassing: op de dagen voor de telling bleven in dit park ook geen exemplaren slapen.
In het Rembrandtpark waren tot ongeveer tien minuten voor zonsondergang 500 Halsbandparkieten aanwezig tussen 200 Kauwen. Tevens was een groep van 35 Alexanderparkieten aanwezig; de grootste groep ooit in Amsterdam gezien. De telling zorgde voor een enthousiast verslag op radio Noord-Holland, maar een paar minuten voor zonsondergang vlogen de parkieten in twee grote groepen weg naar de Sloterplas. Toen de Halsbandparkieten het Rembrandtpark verlieten, vetrokken de Alexanderparkieten ook. Zij werden op geen van de andere slaapplaatsen opgemerkt. Dat wijst erop dat elders in de stad nog een slaapplaats over het hoofd is gezien.
Bij het jachthaventje aan de noordkant van de Sloterplas sliep al weken een zeer grote groep Halsbandparkieten. De telling begon zeer rustig. Pas na half vijf bleven de eerste vogels op de slaapplaats plakken. Vlak voor donker stegen de aantallen plotseling zeer snel en bleek dat deze plek op dat moment de belangrijkste slaapplaats in Amsterdam was. Tussen alle Halsbandparkieten vloog één Alexanderparkiet. Het aantal waargenomen Alexanderparkieten komt hiermee op 36.
In het Snodenhoekpark waren vier toptellers en stadsecologen getuige van slechts één overvliegende Halsbandparkiet.

Tabel 1: Halsbandparkieten in Nederland (2004).

Stad	Halsbandparkieten
Amsterdam	1779 - 1800
Den Haag	3200
Haarlem	65
Leiden	60 - 80
Rotterdam	300
Totaal	5404 - 5445

Tabel 2: Halsbandparkieten in Amsterdam (2004).

Slaapplaats	Halsbandparkieten
Amstelveen	183 - 200
Buiksloterweg	400+
Oosterpark	0
Rembrandtpark	0
Sloterplas	1196
Snodenhoekpark	0
Totaal	1779 - 1800

Deze bleef niet slapen en telde dus niet voor de telling. In de weken voorafgaande aan de telling bleven hier soms tientallen exemplaren slapen. De in de Amsterdamse regio getelde totalen staan in tabel 2.

AMSTERDAMS RECORD

Omdat het aantal Halsbandparkieten wederom groter is dan in het jaar ervoor (700 in 2003) is het zeer goed mogelijk dat in Amsterdam meer dan 1800 exemplaren voorkomen. Dit vermoeden wordt bevestigd door een waarneming op 25 juli 2004. Martijn Voorvelt telde in zijn eentje 1900 Halsbandparkieten in het Oosterpark. Gezien deze waarneming, het groeitempo van de halsbandparkietenpopulatie de laatste jaren en het 'verdwijnen' van 35 Alexanderparkieten tijdens de telling, zal - ondanks het intensieve voorwerk - in Amsterdam toch nog een slaapplaats over het hoofd gezien zijn. Het aantal Alexanderparkieten dat geteld werd op 12 november 2004 is een onverwacht Amsterdams record.
Door de landelijk telling bestaan er voor het eerst behoorlijk betrouwbare gegevens over het aantal Halsbandparkieten in Nederland en weten we dat de Nederlandse populatie bestaat uit ruim 5400 vogels. In februari 2006 is een nieuwe landelijke telling gehouden.

Jip Louwe Kooijmans is voorzitter van de Vogelwerkgroep Amsterdam en lid van de KNNV-afdeling Amsterdam.

Dit artikel verscheen eerder in 'Blaadje', het blad van de KNNV-afdeling Amsterdam.